

Ülevaade 2015. aastal Euroopa Inimõiguste Kohtusse Eesti Vabariigi vastu esitatud individuaalkaebuste kohta

Ülevaate on koostanud Vabariigi Valitsuse esindaja Euroopa Inimõiguste Kohtus, Välisministeeriumi juriidilise osakonna rahvusvahelise õiguse büroo vanemjurist Maris Kuurberg (maris.kuurberg@mfa.ee, telefon 6377400). Ülevaates käsitletakse individuaalkaebusi, mis on esitatud Eesti Vabariigi vastu Euroopa Inimõiguste Kohtule Euroopa Nõukogu inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni alusel. Ülevaade koosneb järgmistest alajaotustest.

1. Üldinformatsioon arengutendentsidest Euroopa Inimõiguste Kohtus
2. 2015. aastal Eesti Vabariigi suhtes tehtud sisulised otsused
3. 2015. aastal Eesti Vabariigi suhtes tehtud otsused kaebuste vastuvõetavuse kohta
4. 2015. aastal kinnitatud sõbralikud kokkulepped
5. Eesti Vabariigi suhtes tehtud kohtuotsuste täitmine

1. Üldinformatsioon arengutendentsidest Euroopa Inimõiguste Kohtus

* Statistikast

2015. aasta 11 kuuga¹ oli lahendamata kaebuste arv Euroopa Inimõiguste Kohtus (edaspidi *EIK*) vähenenud võrreldes aasta algusega 8 %. 1. jaanuaril 2015 oli see arv 69 900, 30. novembril 2015 64 450 (võrdluseks: 1. jaanuaril 2013 128 100). Menetluses olevatest kaebustest on sama seisuga 72,4% esitatud 6 riigi vastu (20,9 % Ukraina, 14 % Venemaa, 13,7 % Türgi, 11,7 % Itaalia, 6,9 % Ungari, 5,2 % Rumeenia).

Võrreldes 2014. aasta 11 kuuga on EIK erinevatele kohtukoosseisudele läbivaatamiseks edastanud 30 % vähem uusi kaebusi – 37 750 (2014. aasta 11 kuu jooksul 53 650 kaebust). Vähenenud on eelkõige ainuisikuliselt asju lahendava kohtuniku otsust ootavate vastuvõetamatute kaebuste arv, mis 1. jaanuaril 2015 oli 8 200 ja 30. novembril 2015 ainult 2 800 (-66 %). Korduvkaebusi arutava kolmeliikmelise komitee² otsust ootab 34 150 asja (1. jaanuaril 2015 32 050) ja seitsmeliikmelise koja otsust 27 500 asja (1. jaanuaril 2015 29 650). Kaebusi, mis selgelt ei vasta nõuetele ning mida kohtukoosseisudele ei edastatudki, oli 30 750, st 46 % rohkem kui 1. jaanuaril 2015 (21 000). Need numbrid näitavad, et 1. jaanuarist 2014 jõustunud kaebuste esitamisele seatud rangemad tingimused on jätkuvalt suurendanud administratiivselt välja langevate kaebuste arvu.³ 2015. aasta kokkuvõtteks võib märkida, et ainuisikuliselt asju lahendavad kohtunikud on lahti saanud aastate jooksul kogunenud vastuvõetamatute kaebuste jäägist, kuid suurem probleem on korduvkaebuste ja sisuliste kaebustega jäägiga, kuna nende kaebuste läbivaatamine nõuab rohkem ressursi.

EIK registreeris 2015. aastal 190⁴ Eesti Vabariigi vastu esitatud uut kaebust, mis on edastatud erinevatele kohtukoosseisudele lahendamiseks. Vastuvõetamatuks tunnistati ja kohtuasjade nimistust kustutati ainuisikuliselt asju läbivaatava kohtuniku poolt **180** kaebust ning 3-liikmelise komitee poolt tunnistati vastuvõetamatuks **1** kaebus. Lisaks tegi EIK **5** sisulist otsust, neist **1** suurkoja otsus, mis on üldse esimene Eesti suhtes tehtud 17-liikmelise suurkoja otsus. Kokku tegi EIK 2015. aastal Eesti suhtes **186** lahendit. Võrdluseks, et 2014. aastal esitati Eesti Vabariigi vastu 187 kaebust ja EIK tegi kokku 457 lahendit (sh 6 sisulist otsust). Otsuste koguarv on eelmise aastaga võrreldes märkimisväärselt väiksem, kuna varasematel aastatel kogunenud selgelt vastuvõetamatud kaebused tunnistati ainuisikuliselt asju lahendava kohtuniku poolt vastuvõetamatuks eelmisel kahel aastal. Nüüd saab EIK lahendada uusi sissetulevaid kaebusi järjest.

¹ EIK avaldab 31. detsembri 2015 seisuga statistika alles jaanuari 2016 lõpus.

² Korduvkaebused on kaebused, millega analoogsete asjaolude suhtes on EIK konkreetse riigi – või laiemalt tõlgendades ka teiste riikide – suhtes juba rikkumist tuvastava otsuse teinud, st tegemist on süsteemse või struktuurse probleemiga.

³ EIKi kohtureeglite reegli 47 1. jaanuarist 2014 jõustunud muudatuse kohaselt peab kaebaja esitama EIKi korraga – st konventsiooni artikli 35 lõikes 1 ette nähtud kuuekuulise tähtaja jooksul – kogu informatsiooni oma kaebuse ja nõuete kohta ning lisama kohe nõudeid tõendavad dokumendid. Mittetäielikud kaebused pärast kuuekuulise tähtaja lõppu enam arvessevõtmisele ei kuulu. Alates 1. jaanuarist 2016 jõustusid reegli 47 uued täpsustused, samuti muutis EIK kaebuse vormi ja täiendas selle täitmise juhiseid. Alates 1. jaanuarist 2016 ei võta EIK vastu kaebusi, mis on esitatud vanal kaebuse plangil. Reegli 47 eestikeelne tekst, uus kaebuse vorm ja juhised selle täitmiseks on elektrooniliselt kättesaadavad lisaks EIKi kodulehele ka: <http://www.vm.ee/?q=taxonomy/term/229>.

⁴ Siin ja järgmiste Eestit puudutavate numbrite puhul on tegemist esialgse mitteametliku statistikaga.

Kokku on EIK 1. jaanuari 2016 seisuga registreerinud **71** Eesti vastu esitatud kaebust. 1. jaanuaril 2015 oli vastav arv 67. Registreeritud kaebus tähendab, et kaebus vastab formaalsetele nõuetele, kuid ei tähenda, et kaebus edastatakse riigile vastamiseks. Enamiku kaebustest tunnistab EIK vastuvõetamatuks enne Eestile vastamiseks saatmist. 2015. aastal esitatud **9** esialgse õiguskaitse taotlusest ei rahuldanud EIK ühtegi.

2015. aastal esitas valitsus seisukohad 9 uue kaebuse menetluses ning 5 täiendavat vastust. Samuti esitas Eesti kolmanda isikuna seisukoha teise riigi vastu esitatud kaebuse menetluses.

* *EIK reform*

Veebruaris 2010 toimus Šveitsi eesistumise ajal Interlakeni konverents, millel Euroopa Nõukogu (edaspidi EN) liikmesriigid võtsid vastu deklaratsiooni ja tegevuskava EIKi reformimiseks. Jätkukonverentsid toimusid aprillis 2011 Izmiris ja aprillis 2012 Brightonis.⁵ Eeltoodu jätkuna võeti 27. aprillil 2015 Belgia eesistumise raames vastu Brüsseli deklaratsioon ja tegevusplaan „Euroopa inimõiguste konventsiooni rakendamine: meie ühine kohustus“⁶. Deklaratsioonis käsitletakse hetkel EIKi üheks aktuaalsemaks probleemiks olevat korduvkaebuste teemat, mis on tingitud EIKi otsuste ebakohasest täitmisest. Deklaratsioonis rõhutatakse, et kõikidel konventsiooniga seotud osalistel – EIKil, riikidel ja EN ministrite komiteel (edaspidi MK) kui kohtuotsuste täitmise järelevalvet teostaval kehandil – on oma kindlad kohustused, mida tuleb senisest paremini täita. Konventsiooniosalisi riike kutsutakse üles täitma EIKi otsuseid tähtaegselt ja tõhusalt, et võetud üldmeetmetest oleks kasu korduvkaebuste vältimiseks. EIKi otsuseid, riigi koostatavaid otsuste täitmise aruandeid ja muid asjassepuutuvaid dokumente tuleks riigisiselt levitada nii, et vastav teave oleks võimalikult laiaulatuslikult kättesaadav nii seadusandlikule, täidesaatvale kui kohtuvõimule. Olulisemaid dokumente tuleks tõlkida. Samuti kutsutakse üles looma kontaktpunkte inimõiguste küsimustega tegelemiseks seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu tasandil. Nende üleskutsete täitmiseks võetud sammudest peavad riigid MKile aru andma enne juuni 2016 lõppu.

MK ekspertgruppide tasandil lõpetati 2015. aastal EIKi kaugema tuleviku perspektiivide hindamine. Inimõiguste juhtkomitee asus oma aruandes seisukohale, et praegune konventsioonisüsteem on jätkusuutlik ning suuremaid konventsioonimuudatusi ei ole vaja. Siiski soovitakse alustada 2016. aastal kohtunikuvalimise menetluse regulatsiooni analüüsimist, mis võib viia ka konventsiooni muutmiseni.⁷

Kohtureformiga seoses on riigisiselt veel aktuaalne 2013. aastal vastu võetud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi *konventsioon*)

⁵ Valitsuse esindaja 2010.-2012. aasta ülevaated: <http://www.vm.ee/?q=node/16262>. Interlakeni, Izmiri ja Brighton'i deklaratsioonid inglise ja eesti keeles: <http://www.vm.ee/?q=taxonomy/term/229>.

⁶ Inglise ja eesti keeles: http://vm.ee/sites/default/files/article-filefield/brusselsi_deklaratsioon_eeesti_keeles.pdf.

⁷ Inimõiguste juhtkomitee (CDDH) aruande lisa I „CDDH report on the longer-term future of the system of the European Convention on Human Rights“: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cddh/CDDH-DOCUMENTS/CDDH\(2015\)R84_Addendum%20I_EN_.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cddh/CDDH-DOCUMENTS/CDDH(2015)R84_Addendum%20I_EN_.pdf)

16. fakultatiivne protokoll⁸. Valitsus kiitis protokolliga allkirjastamise heaks 23. jaanuaril 2014, kuid protokoll on siiani ratifitseerimata, kuna ratifitseerimise eelselt on vaja muuta Eesti menetlusseadustikke ning näha neis ette Riigikohtu õigus taotleda EIKilt nõuandvat arvamust, samuti alused riigisisese menetluse peatamiseks ja uuendamiseks.⁹

* Euroopa Liidu ühinemine konventsiooniga

1. detsembril 2009 jõustunud Lissaboni leping näeb ette Euroopa Liidu (edaspidi EL) ühinemise inimõiguste konventsiooniga. Alates 1. juunist 2010, kui jõustus inimõiguste konventsiooni 14. protokoll, võimaldab seda ka konventsioon. EL poolt pidas vastavaid läbirääkimisi Euroopa Komisjon (edaspidi KOM), EN poolel anti *ad hoc* mandaat läbirääkimiste pidamiseks inimõiguste juhtkomiteele (edaspidi CDDH). Aprillis 2013 jõudis CDDH *ad hoc* töörühm ühinemislepingu ja seletuskirja teksti osas üksmeelele.¹⁰ 4. juulil 2013 saatis KOM ühinemislepingu projekti Euroopa Kohtule, kes kuulutas oma arvamuse 18. detsembril 2014¹¹. Euroopa Kohus asus seisukohale, et ühinemislepingu projekt ei ole kooskõlas ELi aluslepingutega, kuna selles ei ole võetud piisavalt arvesse ei ELi kui riikide ühenduse ega ELi õiguse eripärasid. Kuna Lissaboni lepingust tuleneb ELi kohustus ühineda inimõiguste konventsiooniga, siis peab EL liitumisega jätkama. 2015. aastal Läti ja Luksemburgi eesistumiste ajal mingit sisulist edasiminekut ei olnud, sh ei esitanud KOM liikmesriikidele oma terviklikku nägemust probleemi lahendamiseks. Seetõttu ei ole EL taotlenud liitumisläbirääkimiste taasavamist Strasbourgis. 2013. aastal valminud lepingu tekst oli pikkade ja keeruliste läbirääkimistega saavutatud habras kompromiss, mistõttu on raske ette kujutada, kuidas võiks EL uutel läbirääkimistel saavutada need eritingimused, mida Euroopa Kohus oma arvamuses soovib. Tegemist on ELi ühinemisega olemasoleva konventsioonisüsteemiga, kuhu kuuluvad 47 Euroopa riiki, kellest 19 ei kuulu ELi.

* Muu Eesti tegevus seoses EIKiga

2015. aastal tõlkis Välisministeerium eesti keelde EIKi koostatud „Vastuvõetavuse kriteeriumite praktilise käsiraamatu“ 2014. aasta versiooni, mis on kättesaadav Välisministeeriumi kodulehel EIKi teema all.¹² Samuti pidas Valitsuse esindaja EIKis koos EIKi lähetatud Riigikohtu nõunikuga Eesti Advokatuurile loengu kaebuste vastuvõetavuse tingimuste ja EIKi pöördumise erinevate aspektide kohta.

⁸ 16. fakultatiivse protokolliga muudetakse EIKi ja riigi ametiasutuste omavahelise suhtluse tugevdamiseks konventsiooni ja täiendatakse EIKi pädevust, andes viimasele õiguse konventsiooniosalise määratud kõrgema kohtu alusel anda nõuandvaid arvamusi konventsiooni konkreetse kohtuasja kontekstis riigisisel tasandil tõlgendamiseks. Seisuga 31. detsember 2015 on 16. protokolliga allkirjastanud 10 riiki ja jõustanud 6 riiki. Protokoll jõustub pärast selle jõustamist 10 riigi poolt.

⁹ Eesti menetlusseadustike vastav muutmine on ette nähtud 30. septembri 2015 Justiitsministeeriumi koostatud „Vahekohtumenetlust puudutavate seaduste ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollist nr 16 tulenevalt menetlusseaduste muutmise seaduse eelnõu“ väljatöötamiskavas.

¹⁰ CDDH *ad hoc* kohtumiste aruanded ja ühinemisdokumentide projektid: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Accession/Meeting_reports_en.asp.

¹¹ Euroopa Kohtu 18. detsembri 2014 aramus asjas 2/13: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=160882&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=372160>.

¹² <http://vm.ee/et/taxonomy/term/229>.

EIK ja EN on korduvalt palunud riikidel saata EIKi kantseleisse riiklikke eksperte. Riigikohus on seda üleskutset järginud ning alates 15. oktoobrist 2013 on Riigikohtu nõunik EIKi kantseleis kolmeaastasel lähetusel. Loodetavasti seda head praktikat jätkatakse. Alates 2015. aasta septembrist on Euroopa Kohtunike Koolitusvõrgustiku kaudu lähtetud EIKi kantseleisse ka üks Harju Maakohtu kohtunik.

Eesti esitas EIKile esimese neljaliikmelise ad hoc kohtunike nimekirja 1. juunil 2010 ning aastatel 2012 ja 2014 pikendas valitsus kolme kohtuniku volitusi uueks kaheaastaseks tähtjaks (v.a Julia Laffranque'i volitused, kes on alates 3. jaanuarist 2011 Eesti alaline kohtunik EIKis).¹³ 2016. aastal tuleb otsustada, kas pikendada seniste ad hoc kohtunike nimekirja kehtivust, kui valitud kohtunikud sellega nõustuvad, või korraldada uus konkurss. Tuleb arvestada, et ad hoc kohtunike rakendatakse vaid erandjuhtudel ning riigi ja EIKi seisukohast on oluline tagada selliste kohtunike võimekus tegeleda ametikohaväliselt üksikute kohtuasjadega tõhusalt. Seetõttu peaksid ad hoc kohtunikud tulema kohtusüsteemist.

2. 2015. aastal Eesti Vabariigi suhtes tehtud sisulised otsused

2015. aastal tegi EIK Eesti suhtes 7 otsust, millest 5 on sisulised otsused (*judgments*). *Veits vs. Eesti* asjas leidis EIK, et Eesti ei ole rikkunud konventsiooni artiklit 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) ega konventsiooni 1. protokolli artiklit 1 (vara kaitse), kuigi kaebaja ei saanud osaleda kriminaalmenetluses, kus konfiskeeriti talle kuulunud korter. *Rummi vs. Eesti* asjas leidis EIK vastupidi, et Eesti on rikkunud artiklit 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) ja artiklit 13 (õigus tõhusale õiguskaitsevahendile), samuti konventsiooni 1. protokolli artiklit 1 (vara kaitse), kuna kaebaja ei saanud osaleda menetluses, milles konfiskeeriti vara, mille pärija ta oli. Samuti ei olnud vastavad kohtulahendid piisavalt põhistatud ning ka menetlus oli ebamõistlikult pikk ja kõnealusel ajal puudus tõhus õiguskaitsevahend selle heastamiseks. *Delfi vs. Eesti* suurkoja otsuses leidis EIK, et Eesti ei ole rikkunud konventsiooni artiklit 10 (sõnavabadus), kuna Delfi internetiportaali vastutus tema portaalis avaldatud artikli juures olnud anonüümsete au teotavate kommentaaride eest oli proportsionaalne. *Tolmachev vs. Eesti* asjas leidis EIK, et Eesti on rikkunud konventsiooni artikli 6 lõiget 1 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) ja artikli 6 lõike 3 punkti c (kaitseõigus), kuna hoolimata kaebaja valitud kaitsja osalemisest kohtuistungil jäeti kaebus läbi vaatamata, sest kaebaja ise ei olnud istungile ilmunud. *Sõro vs. Eesti* asjas leidis EIK, et Eesti on rikkunud konventsiooni artiklit 8 (õigus eraelu austamisele), kuna kaebaja kui endise KGB autojuhi andmete avaldamine Riigi Teataja Lisas oli ebaproportsionaalne.

¹³ Konventsiooni 1. juunil 2010 jõustunud artikli 26 lõike 4 kohaselt osaleb *ex officio* liikmena koja ja suurkoja töös asjaomasest konventsiooniosalisest valitud kohtunik. Kui kohtunik puudub või tal ei ole võimalik osaleda, täidab kohtuniku ülesandeid isik, kelle kohtu esimees valib asjaomase konventsiooniosalise varem esitatud nimekirjast. Kohtureeglite reeglis 29¹ on nn ad hoc kohtunike nimetamise korda ja tähtaegu täpsustatud. Ad hoc kohtunike nimekirjad on kättesaadavad: http://www.echr.coe.int/Documents/List_adhoc_judges_BIL.pdf.

2.1 15. jaanuari 2015 otsus asjas *Veits vs. Eesti* (kaebus nr 12951/11)

Kaebus oli esitatud konventsiooni artikli 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) ja konventsiooni 1. protokollis artikli 1 (vara kaitse) alusel. Kaebus puudutas korterit, mille oli kaebajale kinkinud tema ema, kui ta oli 13-aastane, ja konfiskeeritud hiljem tema ema ja vanaema suhtes toimunud kriminaalmenetluses, kus leiti, et see on ostetud kuriteoga omandatud vara eest. Korterit konfiskeerimise otsuse tegemise ajal oli kaebaja täisealine, kuid kriminaalmenetlusele teda kolmanda isikuna ei kaasatud.

EIK leidis, et kuigi Eesti kohtud oleksid võinud kaasata kaebaja omal initsiatiivil kohtumenetlusesse, ei taotlenud kaebaja seda ka ise, kuigi ta oli kriminaalmenetlusest teadlik. Samuti ei olnud kaebaja ema, kelle suhtes kriminaalmenetlus toimus ja kes korteri arestimise ajal oli kaebaja seaduslik esindaja, vaidlustanud vastavat arestimismäärust. Kõige olulisemaks pidas EIK aga asjaolu, et nii kaebaja ema kui vanaema esitasid kriminaalmenetluse käigus, sh apellatsioonkaebustes, korteri konfiskeerimisega seoses vastuväiteid. EIK möönis, et kaebaja ise omandas korteri 13-aastaselt kinkega ning tal puudusid mis tahes teadmised korteri omandamise asjaolude kohta – samas olid kõik detailid teada just emale ja vanaemale, kes said vastavad väited ka kriminaalmenetluses esitada ja tegidki seda. Asjaolu, et Eesti kohtud ei nõustunud nende vastuväidetega ning tuvastasid korteri kuriteoga omandamise, ei saa EIK ümber hinnata. EIK nõustus valitsusega, et kaebaja õigused olid *de facto* kaitstud ja esindatud, kuigi teda ennast ei olnud menetlusesse kaasatud. Seega ei leidnud EIK ühegi konventsiooni artikli rikkumist.

2.2 15. jaanuari 2015 otsus asjas *Rummi vs. Eesti* (kaebus nr 1346/12)

Kaebus oli esitatud konventsiooni artikli 6 lõike 1 (õigus õiglasele kohtumenetlusele), artikli 13 (õigus tõhusale õiguskaitsevahendile) ja konventsiooni 1. protokollis artikli 1 (vara kaitse) alusel. Kaebus puudutas kaebaja väidetavat õigust omandada kriminaalmenetluses konfiskeeritud väärismetallist esemed pärimisega. Kaebaja abikaasa oli 2001. aastal kriminaalmenetluse alustamise järgselt teinud enesetapu, mistõttu lõpetati kriminaalmenetlus isiku surma tõttu. Arestitud vara, sh väärismetallist esemed, jäeti kriminaalasja juurde asitõenditena. 2009. aasta märtsis, kui avaliku huvi puudumise tõttu lõpetati kahe teise isiku suhtes samas asjas kriminaalmenetlus, otsustas Viru Maakohus asitõendina ära võetud vara määrusega konfiskeerida. Kaebaja esitatud määruskaebust Tartu Ringkonnakohus ei rahuldatud.

EIK märkis esiteks õiglase menetluse osas, et kaebajal oli juurdepääs kohtule, kuna ta sai menetlusvälise isikuna kriminaalmenetluse seadustiku § 384 alusel esitada konfiskeerimismäärusele määruskaebuse, mida Tartu Ringkonnakohus ka arutas. Samas leidis EIK, et kuigi Tartu Ringkonnakohus põhjendas oma määruses vara konfiskeerimist pikemalt kui maakohus, ei heastanud ringkonnakohus siiski maakohtu määruse põhistuslikke puudujääke. EIK tuvastas artikli 6 lõike 1 rikkumise.

Omandiõigust puudutava kaebuse osas märkis EIK esiteks, et kuigi konfiskeerimine kui selline on kriminaalmenetluses seaduslik, peab isikule olema tagatud menetlus, milles ta saab oma omandit kaitsta. EIK tõi välja, et Eestis peetakse vallasasja valdajat asja omanikuks ning valdust seaduslikuks, kuni ei ole tõendatud vastupidist. Kõnealused

väärismetallist esemed olid kaebaja abikaasa valduses, kui need asitõendina ära võeti. Kaebaja oli aga 1/3 oma abikaasa vara pärija. Seega, kui eelnimetatud eeldustele vastupidist ei ole tõendatud, tuleb kaebajat lugeda 1/3 osas pärijaks. Antud juhul konfiskeeriti vara kui kuriteoga omandatud vara, kuigi kaebaja abikaasat ei olnud süüdi mõistetud. EIK rõhutas, et kuna ei ole uuritud ega kohtulikult tuvastatud, et ära võetud vara oleks olnud kuriteoga omandatud, siis ei saa nõustuda, et selle vara konfiskeerimine oleks olnud 1. juulini 2004 kehtinud kriminaalmenetluse koodeksi § 63 lõike 3 alusel seaduslik. Seega koosmõjus artikli 6 lõike 1 rikkumise tuvastamisel sedastatuga tuvastas EIK ka 1. protokoll artikli 1 rikkumise.

Lisaks pidas EIK üle kaheksa aasta kestnud menetlust ülemäära pikaks ja leidis, et artikli 6 lõiget 1 on rikutud ka selles osas. Samuti leidis EIK artikli 13 rikkumise, kuna kaebaja kaebust puudutaval ajal ei olnud Eestis menetluse pikkuse heastamiseks kohast õiguskaitsevahendit. EIK viitas *Treial vs. Eesti* asjas 28. jaanuaril 2014 tehtud otsusele, milles kinnitati, et nüüdseks eksisteerib Eestis selline tõhus õiguskaitsevahend, kuna isikul on võimalik pöörduda kahjunõudega halduskohtusse.¹⁴

EIK mõistis kaebajale varalise kahju eest 64 456,96 eurot, mittevaralise kahju eest 8 500 eurot ja kohtukuluna 4000 eurot. Otsus on rahalise hüvitise osas täidetud. Samuti jõustuvad 1. juulil 2016 kriminaalmenetluse seadustiku § 366, § 367 ja § 373 muudatused, mille kohaselt on teistmise aluseks ka vara konfiskeerimine kohtulahendiga isikult, keda ei olnud kriminaalmenetluses kaasatud.

2.3 16. juuni 2015 suurkoja otsus asjas *Delfi vs. Eesti* (kaebus nr 64569/09)¹⁵

AS Delfi kaebus oli esitatud konventsiooni artikli 10 (sõnavabadus) alusel. 16. juuni 2015 avalikul kohtuistungil kuulutatud otsuses leidis EIKi suurkoda viieteist häälega kahe vastu, et Eesti ei ole rikkunud konventsiooni artiklit 10 sellega, kui leidis, et Delfi AS (edaspidi *Delfi*) peab vastutama oma internetiportaalis avaldatud anonüümsete au teotavate kommentaaride eest võlaõigusseaduse alusel.¹⁶

Suurkoda märkis sissejuhatavalt, et tegemist on esimese omataolise kaebusega EIKis, mille arutamisel tuleb lähtuda konkreetse kohtuasja asjaoludest. Samuti täpsustas EIK, et kohtuotsus ei puuduta teisi internetifoorumeid, mille haldaja ei vali teemasid ega juhi diskussiooni. Artikliga 10 tagatud sõnavabaduse piirangute seaduslikkuse hindamisel lähtus EIK Eesti kohtute otsustest, et antud juhul olid kohaldatavad võlaõigusseaduse vastutust ettenägevad sätted. Edasi nõustus suurkoda, et kõnealusel riigisisel regulatsioonil oli seaduslik eesmärk, nimelt kolmandate isikute õiguse era- ja perekonnaelu austamisele kaitse, mis on tagatud konventsiooni artikliga 8. Seejärel

¹⁴ Valitsuse esindaja 2014. aasta ülevaate punkt 3.2, <http://vm.ee/et/aastaulevaated>.

¹⁵ Tegemist on teise otsusega *Delfi AS vs. Eesti* kohtuasjas. 10. oktoobril 2013 leidis EIKi seitsmeliikmeline koda ühehäälselt, et Eesti riik ei ole rikkunud konventsiooni artiklit 10. Delfi AS taotles seejärel asja 17-liikmelisele suurkojale üleandmist. Taotlus rahuldati ning suurkoda arutas asja avalikul istungil 9. juulil 2014.

¹⁶ Pikem sisukokkuvõte: <http://vm.ee/et/uudised/inimoiguste-kohus-kuulutas-valja-delfi-vs-eesti-otsuse-ja-leidis-et-eesti-ei-ole-rikkunud> ja https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analys/11078. Vt ka Maris Kuubergi artikkel *Juridicas* 2015/8 „Euroopa Inimõiguste Kohtu suurkoja 16. juuni 2015.a otsus asjas *Delfi vs. Eesti*“.

hindas suurkoda vastava regulatsiooni vajalikkust demokraatlikkus ühiskonnas. EIK märkis muu hulgas, et kuigi internet mängib olulist rolli uudiste inimesteni viimisel, tuleb arvestada, et oht eraelu rikkumisele on seal kõrgem kui paberajakirjanduses. EIK rõhutas õiglase tasakaalu tagamise kohustust artiklites 8 ja 10 sätestatud õiguste vahel ning kordas, et kui riik on nõutud tasakaalu leidnud – milleks riikidel on suur kaalutusõigus –, siis peavad EIKil olema väga tugevad põhjused, et asendada riigi kohtute seisukoht enda omaga. Tuleb märkida, et kuigi suurkoda kasutas oma otsuses ka väljendit vihakõne, mille alla kuuluvad avaldused, sh osa kõnealustest kommentaaridest, ei ole konventsiooniga üldse kaitstud, hindas ta käesolevas asjas siiski artiklitega 10 ja 8 kaitstud õiguste tasakaalu tagamist.

Suurkoda nõustus koja otsuses sedastatuga, et vastuse andmiseks, kas Delfi vastutavaks lugemine oli kooskõlas artiklis 10 sätestatud informatsiooni edastamise õigusega, tuleb hinnata järgmist nelja aspekti:

- Kommentaaride konteksti osas pidas suurkoda tähtsaks, et Delfi ise kutsus lugejaid aktiivselt oma artikleid kommenteerima, kuna võimalikult suur kommentaaride arv oli tema äritegevuse (reklaamitulu) huvides. Samuti ei olnud kommentaari autoril endal võimalik kommentaari hiljem muuta või kustutada. Seega omas Delfi kommentaariumi üle kontrolli ning teda ei saa pidada pelgalt passiivseks teenusevahendajaks.
- Kommentaaride tegelike autorite vastutuse kohta märkis EIK, et arvestades infoleviku kiirust ja ulatust internetis, võivad solvangute jms internetis leviku tagajärjed olla tunduvalt raskemad võrreldes traditsioonilise meediaga. Arvestades anonüümsete kommentaatorite tuvastamise ebakindlust eeltõendamismenetluses (tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 244 jj), koosmõjus faktiga, et Delfi ei ole ise võtnud piisavaid meetmeid, ei olnud EIKi arvates tegemist ebaproportsionaalse sekkumisega meediaäriühingu õigustesse.
- Delfi enda võetud meetmete osas märkis EIK, et kuna Delfi rõhutas kommentaaride arvu artikli pealkirja taga sulgudes, pidi suurt tähelepanu tõmbav artikkel olema talle nähtav. EIK rõhutas, et suure uudisteportaali kohustust piirata vihakõne ja vägivallale õhutavate seisukohtade levikut ei saa võrrelda „eratsensuuriga“. Ka on potentsiaalse ohvri võimalus kontrollida internetis avaldatavat piiratum suure äriühingu võimalusest takistada selliste kommentaaride internetti jõudmist või kustuda need kiiresti. EIK pidas oluliseks, et Riigikohtu otsusest võib aru saada nii, et kui portaal oleks kommentaarid ise kiiresti maha võtnud, oleks ta Eesti seaduste kohaselt võinud vastutust vältida. Seetõttu ei sekkunud Riigikohus Delfi õigustesse ülemääraselt.
- Viimasena leidis EIK, et Delfilt välja mõistetud hüvitis 320 eurot ei olnud ülemäärane. Hoolimata kõnealusest kohtuasjast on Delfi jätkuvalt Eesti suurim internetiportaal ning kommenteerimine, sh anonüümne, on jätkuvalt lubatud, seega ei ole Delfi oma ärimudelit muutnud. EIK märkis, et 2009. aastast on Eestis küll järgitud Riigikohtu otsust Delfi asjas, aga mittevaralist kahju ei ole enamasti välja mõistetud, vaid piisavaks on peetud solvavate kommentaaride kõrvaldamist portaalipidaja poolt.

Kokkuvõttes asus suurkoda seisukohale, et Riigikohtu poolt Delfi anonüümsete au teotavate kommentaaride eest vastutavaks pidamine oli põhjendatud ja proportsionaalne piirang portaali õiguse suhtes levitada informatsiooni.

2.4 9. juuli 2015 otsus asjas *Tolmachev vs. Eesti* (kaebus nr 73748/13)

Kaebus oli esitatud konventsiooni artikli 6 lõike 1 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) ja lõike 3 punkti c (kaitseõigus) väidetava rikkumise peale, kuna maakohus ei vaadanud läbi kaebaja esitatud kaebust, kuigi tema kaitsja oli istungile ilmunud. Nimelt oli kaebaja vaidlustanud maakohus politsei otsuse karistada teda rahatrahviga avaliku korra rikkumise eest. Kuigi maakohus märkis kaebajale saadetud kohtukutses, et kohtusse ilmumine on kohustuslik, kaebaja kohtusse ei ilmunud. Istungil osales küll valitud kaitsja, ent maakohus jättis kaebuse väärteomenetluse seadustiku § 126 alusel läbi vaatamata, leides, et asja arutamine ilma kaebaja osalemiseta ei ole võimalik. Ringkonnakohus nõustus maakohtuga.

EIK kordas esiteks, et üldpõhimõtete kohaselt on isiku kohtusse ilmumine tähtis nii seetõttu, et tal on õigus olla oma asja arutamise juures, kui ka seetõttu, et tema ütlusi on vaja võrrelda kannatanu ja/või tunnistajate ütlustega. Niisiis peaks seadusandliku regulatsiooniga püüdma ära hoida põhjendamatuid istungile ilmumata jätmisi. Siiski märkis EIK edasi, et kriminaalõigussüsteemis on otsustava tähtsusega, et süüdistatav on kohaselt kaitstud ning et see õigus prevaleerib. EIK viitas oma varasemale praktikale, kus on leitud, et pelgalt see, et kohtusse kutsutud isik isiklikult ei soovi enda asja arutamise juures olla või ei esita põhjendusi istungile ilmumatajätmise kohta, ei saa võtta ära tema õigust olla esindatud valitud kaitsja abil.

EIK märkis, et ei ole tema asi muuta maakohtu hinnangut, et asja arutamiseks pidanuks kaebaja istungil viibima. Siiski leidis EIK, et konventsiooniga ei ole kooskõlas maakohtu menetluse sel põhjusel lõpetamine. Fakt, et kaebaja loobus istungil osalemisest, ei tähenda, et ta loobus kaitseõigusest, st sellest, et teda kaitseb valitud kaitsja. Kuigi kaitsja osales maakohtu istungil, maakohus isegi ei küsinud kaitsjalt, kuidas oleks võimalik asja ilma kaebaja osalemiseta lahendada. Seega võeti isikult õigus olla kaitstud enda valitud kaitsja abil. EIK leidis, et ei ole oluline, et kaitsja ei taotlenud istungi edasilükkamist, sest maakohus oleks saanud seda teha ka omal initsiatiivil.

Kokkuvõtteks leidis EIK, et kaebaja kaebuse läbi vaatamata jätmine ei olnud põhjendatud ega kooskõlas õiglase menetluse ja kaitseõiguse põhimõtetega ning tuvastas konventsiooni artikli 6 lõike 1 ja lõike 3 punkti c rikkumised. Samas leidis EIK, et rikkumise hüvitamiseks piisab selle tuvastamisest ega mõistnud kaebajale rahalisi hüvitisi. Vt ka ülevaate lisa punkt 2.1.

2.5 3. septembri 2015 otsus asjas *Sõro vs. Eesti* (kaebus nr 22588/08)

Kaebus oli esitatud konventsiooni artikli 8 (õigus eraelu austamisele) alusel seoses sellega, et kaebaja nimi ja avaldamisaegne töökoht avalikustati juunis 2004 Riigi Teataja Lisas (edaspidi *RTL*) „Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure- või vastuluureorganite teenistuses olnud või nendega koostööd teinud isikute arvelevõtmise ja avalikustamise korra seaduse“ (edaspidi *OkupS*) alusel. Kaebaja oli töötanud 1980-1991 NSV Liidu Riikliku Julgeoleku Komitees (edaspidi *KGB*) autojuhina, aga ei olnud ise teavitanud Kaitsepolitseid OkupS ette nähtud korras ühe aasta jooksul selle seaduse jõustumisest oma vastavast teenistusest.

EIK küll nõustus, et avalikustamine oli toimunud seaduslikul alusel (OkupS) ning sellel oli seaduslik eesmärk – riigi julgeolek –, ent pidas konkreetset meedet kaebaja suhtes ebaproportsionaalseks. EIK leidis, et OkupS ei teinud vahet isikute KGB-ga seotuse tasemel ning puudus menetlus, milles oleks hinnatud konkreetse töötaja tööülesandeid KGB-s, et otsustada, kas selline töötaja on ka veel aastaid pärast oma karjääri lõppu vastavas asutuses riigile julgeolekuriskiks. EIK ei olnud kindel, kas OkupS eesmärgi ja kõikide töötajate, sh autojuhtide, avalikustamise vahel oli piisav seos.

EIK tõi välja ka selle, et kuigi OkupS oli kehtestatud 1995. aastal, siis kaebaja kohta oli info avaldatud alles 2004. aastal, ligi 13 aastat pärast Eesti taasiseseisvumist. EIK leidis, et KGB-s töötanute poolne julgeolekuoht pidi olema aastatega vähenenud. Kaebaja kohta info avaldamisel 2004. aastal ei olnud temast tulenevat ohtu eraldi hinnatud. Kuigi OkupS ei seadnud töökohapiiranguid, kaebaja ikkagi kaotas töö pärast tema andmete RTLis avalikustamist. EIK leidis, et ka see näitab, kui tõsine sekkumine oli toimunud. EIK tuvastas nelja poolthäällega kolme vastu konventsiooni artikli 8 rikkumise ning mõistis kaebajale mittevaralise kahjuna 6000 eurot ning kohtukuluna 1444,74 eurot.¹⁷ Vt ka ülevaate lisa punkt 2.2.

3. 2015. aastal Eesti Vabariigi suhtes tehtud otsused kaebuste vastuvõetavuse kohta

Ühe, muuhulgas Eesti vastu esitatud kaebuse tunnistas EIK 2015. aastal vastuvõetamatuks.

3.1 31. märtsi 2015 otsus asjas *Andreasen vs. Ühendkuningriik ja 26 teist ELi liikmesriiki, sh Eesti* (kaebus nr 28827/11)

Kaebaja Marta Andreasen kaebas konventsiooni artikli 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) alusel menetluse peale Euroopa Liidu (edaspidi EL) institutsioonides. Kaebaja töötamise ajal ELi eelarve täitmise direktori ja pearaamatupidaja ametikohtadel algatati tema suhtes distsiplinaarmenetlus. EL komisjoni (edaspidi KOM) ametisse nimetava asutuse (*European Commission Appointing Authority*) loodud *ad hoc* distsiplinaarkomitee leidis, et kaebaja on süüdi koostöö ja lojaalsuse reeglite rikkumises ning ta tuleks oma ametikohalt vabastada. Kaebaja vaidlustas selle otsuse, kuid ametisse nimetav asutus ning seejärel ELi Avaliku Teenistuse Kohus oma 8. novembri 2007 (asi F-40/05) ja ELi üldkohus 9. septembri 2010 (asi T-17/08 P) otsustes jätsid kaebaja kaebused rahuldamata. Leiti, et eksisteeriv kaebemehhanism tagab õiglase menetluse, kuna Avaliku Teenistuse Kohus saab parandada nii faktilisi kui õiguslikke vigu ja hinnata etteheidetava tegevuse ja määratud distsiplinaarkaristuse vahelist proportsionaalsust.

EIK tegi asjas otsuse ilma kaebust vastustajariikidele vastamiseks edastamata. Distsiplinaarmenetluse õigluse osas selgitas EIK, et inimõiguste konventsiooni artikli 1 (kohustus austada inimõigusi) kohaselt tagavad konventsiooniosalised igapähele, kes on nende jurisdiktsiooni all, konventsioonis määratud õigused ja vabadused. Seega pidi

¹⁷ Portugali kohtunik (Pinto de Albuquerque) esitas konkureeriva eriarvamuse. Aserbaidžaaani, Eesti ja Venemaa kohtunikud (Hajiev, Laffranque, Dedov) ei nõustunud otsuse järeldustega ning esitasid ühise eriarvamuse.

EIK hindama, kas konventsiooniosalistel riikidel oli kaebaja kui ELi ametniku suhtes toimunud distsiplinaarmenetlusega seoses konventsioonist tulenev vastutus põhjusel, et vaidlusalune tegevus või tegevusetus seostub nende kuulumisega ELi. EIK tõi esmalt välja oma senise praktika rahvusvahelisi organisatsioone puudutavates asjades ning asus seejärel seisukohale, et kaebaja ei ole selgitanud ELi-sisese kaebemenetluse puudujääke ega seda, et liikmesriigid oleksid oma pädevuse ELile üleandmisel jätnud täitmata kohustuse tagada võrdne kaitsemehhanism. EIK leidis, et kuna kaebaja peamised kaebused olid seotud distsiplinaarkomitee otsusega, mis on rahvusvaheline tribunal ja ei ole liikmesriikide jurisdiktsiooni all, siis ei ole selles asjas liikmesriikidele omistatavat tegevust või tegevusetust, mis tooks kaasa konventsioonist tuleneva vastutuse. EIK tunnistas kaebuse vastuvõetamatuks *ratione personae*. EIK lisas siiski, et isegi kui kaebus oleks vastuvõetav, siis kuna distsiplinaarkomitee otsus allus kohtulikule kontrollile, vastas menetlus konventsiooni artikli 6 lõikele 1. Nii Avaliku Teenistuse Kohus kui Üldkohus arutasid kõiki kaebaja tõstatatud küsimusi ja põhistasid nendega mittenõustumist.¹⁸

4. 2015. aastal kinnitatud sõbralikud kokkulepped

2015. aastal kinnitas EIK ühe Eesti Vabariigi sõlmitud sõbraliku kokkuleppe.

4.1 1. oktoobri 2015 otsus asjas *Mahhov vs. Eesti* (kaebus nr 47446/11)

Kaebaja leidis, et rikutud on konventsiooni artiklit 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele), kuna tema suhtes toimunud kriminaalmenetlus oli ebamõistlikult pikk. EIK tegi pooltele ettepaneku lõpetada asi kokkuleppega. Kokkuleppe kohaselt nõustus kaebaja loobuma mis tahes nõuetest samadel alustel, kui riik maksab talle mittevahalise kahju eest hüvitist 2 100 eurot. Riik oli kokkuleppe sõlmimisega nõus.

EIK asus seisukohale, et kokkulepe järgib konventsioonis ning selle lisaprotokollides määratletud inimõigusi ega leidnud asjaolusid, mille tõttu oleks olnud vajalik jätkata kaebuse läbivaatamist. Seetõttu kustutas EIK kaebuse konventsiooni artikli 39 alusel kohtuasjade nimistust. Hüvitis on kaebajale välja makstud. Sõbraliku kokkuleppe täitmiseega loetakse kohtuasi lõplikult lahendatuks.

5. Eesti Vabariigi suhtes tehtud kohtuotsuste täitmine

Järelevalvet EIKi otsuste täitmise üle teostab konventsiooni artikli 46 lõike 2 kohaselt EN ministrite komitee (edaspidi MK). Iga vastustajariik peab rikkumise tuvastanud otsuse jõustumisest kuue kuu jooksul esitama MK kohtuotsuste täitmise osakonnale tegevusplaani või tegevusaruande. Tegevusplan esitatakse siis, kui riik leiab, et otsust ei ole võimalik kuue kuu jooksul täita (eelkõige, kui vajalikud üldmeetmed, nt seadusemuudatuste jõustamine, võtavad kauem aega). Tegevusaruande esitatakse siis, kui riik leiab, et otsus on juba täidetud. Ülevaade tuleb anda nii individuaalmeetmete

¹⁸ Vt pikemalt <http://vm.ee/et/uudised/inimoiguste-kohus-tunnistas-vastuvoetamatuks-uhendkuningriigi-ja-26-teise-el-lri-sh-eesti>.

(konkreetsel kaebajal hüvitise maksmine, riigisisese teistmisvõimaluse olemasolu ja kasutamine jms) kui ka üldmeetmete (seaduse- või praktikamuudatused, et vältida tulevikus analoogsete kaebuste EIKi esitamist) kohta.

Eestis esitab tegevusplaanid ja aruanded MK-le valitsuse esindaja EIKis. EIKi otsuste sisuline täitmine ja aruannete koostamiseks sisendi andmine lasub erinevatel riigiasutustel. Nii on hüvitiste väljamaksmine Rahandusministeeriumi pädevuses, muude meetmete puhul sõltub täitmine sellest, mis valdkonnas EIK rikkumise tuvastas. Kõik Eesti suhtes tehtud otsused tõlgitakse eesti keelde ning avaldatakse Välisministeeriumi kodulehel¹⁹ ning Riigi Teatajas²⁰.

2015. aastal esitas Eesti MK-le teabe rahalise hüvitise maksmise kohta ja/või kohtuotsuste täitmise aruande²¹ järgmiste jõustunud otsuste kohta: *Jaeger vs. Eesti* (kaebus nr 1574/13); *Rummi vs. Eesti* (kaebus nr 63362/09); *Mahhov vs. Eesti* (kaebus nr 47446/11). Samuti täiendas Eesti MK ettepanekul varem esitatud aruandeid: *Martin vs. Eesti* (kaebus nr 35985/09); *Tunis vs. Eesti* (kaebus nr 429/12); *Vronchenko vs. Eesti* (kaebus nr 59632/09) ja *Rosin vs. Eesti* (kaebus nr 26540/08) grupiaruanne; *Tali vs. Eesti* (kaebus nr 66393/10) ja *Julin vs. Eesti* (kaebus nr 16563/08) grupiaruanne.

2015. aastal lõpetati kirjalikus menetluses kahe Eesti suhtes tehtud otsuse järelevalve. MK oma 1234. ja 1235. kohtumisel septembris 2015 lõpetas järelevalve asjades *Jaeger vs. Eesti* (kaebus nr 1574/13) ja *Ovsjannikov vs. Eesti* (kaebus nr 1346/12).

¹⁹ <http://www.vm.ee/?q=taxonomy/term/229>.

²⁰ <https://www.riigiteataja.ee/viitedLeht.html?id=3>.

²¹ Täitmise aruanded on elektrooniliselt kättesaadavad, kui kohtuotsuste täitmise järelevalve osakond on need üles laadinud; elektrooniliselt kättesaadav info ei ole siiski täielik: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Themes/Add_info/EST-ai_en.asp